

P. NORDMANN

Sara Elisabeth Wacklin

*Biografiska anteckningar sammanställda av
P. Nordmann*

Artikeln ursprungligen publicerad i Förhandlingar och uppsatser 27
SLS 115, 1914, s. 190–223

Sara Elisabet Wacklin.

Biografiska anteckningar sammanställda av P. Nordmann.

Sjuttio år hava förflutit sedan den tid, då Sara Elisabet Wacklin i Stockholm utgav sina berättelser „Hundra minnen från Österbotten“, och märkligt är, att de i dag som är kunna läsas med god behållning av alla dem, som intressera sig för kulturhistoriska skildringar från småstadslivet i den gamla goda tiden.

Tidigt tvungen att sörja för sin utkomst, vande sig den blivande författarinnan att redan som växande flicka lita på sig själv. Tillräckligt modig och begåvad att våga och kunna hysa egna tankar, gick hon sin självbanade väg fram, alltid bevarande sin originalitet och oftast även sitt goda humör. Andras klander eller skratt hämmade ej hennes frispråkighet eller ändrade hennes umgängessätt.

Hon valde pedagogens bana och det helt enkelt därför, att i våra mormödrars tid ingen annan stod öppen för en fattig flicka, den ingen friare ville välja, och som lärarinna vart „tant Sase“ en av de icke vanliga. Uttrycket banbryterska kan om henne användas, ty vid sidan av inpluggandet av vetandets elementa i trånga skallar och i vida lade hon an på att genom fritt och väl framförda berättelser *intressera* sina elever. En av dem har sagt: „Det var det förunderliga med vår lärarinna, att hon skänkte oss mera, än hon påtagligen själv ägde!“

Sara Wacklin.

I 37 år fortsatte Sara Wacklin att lära barn, därunder mycket ofta bytande boningsort. Hon höll sig på så rörlig fot, att jag ville kalla henne för Finlands icke första, men förnämsta ambulatoriska lärarinna. Skada blott att så litet av värde till våra dagar bevarats om arbetet i hennes skolor i Uleåborg, i Helsingfors och Åbo.

Vad här i det följande meddelas utgör en sammanställning från tryckta och otryckta källor om Sara Wacklins levnadsöden och litterära verk. På finska språket har sedan 1898 funnits en 35 sidor omfattande biografi, författad av d:r A. H. Snellman och införd i Otavas upplaga av „Satanen muistelmia Pohjanmaalta“, medan det som på svenska i ett sammanhang skrivits om den celebra författarinnan från Uleåborg ej överstigit ett tiotal sidor. Efterföljande levnadsteckning är som synes tredubbelt längre, och denna omständighet motiverar kanske dess framträdande som ett bidrag till Svenska litteratursällskapets „Förhandlingar och uppsatser“.

Det är av gammalt brukligt, att man först talar om trädet, innan man börjar ordandet om dess gren. Den Wacklinska stam 1), vilken Sara Elisabet tillhörde, har sin rot i Vakkola hemman, Pielavesi socken, ity att det var därifrån ättefadern var hemma. I sin femte berättelse skildrar Sara under rubriken „Bondgossen från Idensalmi“ i romantiska färger, huru 16-åringen Mikael Vakkola år 1694 invandrade till Uleåborg och där vann anställning i en handelsbod. Lyckan följde med på köpet! Han gifte sig med klockardottern Helena Paldanius från sin hemsocken, köpte sig en gård i staden och fungerade där länge och — illa som postmästare. Ja, från tiden omkring 1720 skötte han sitt ämbete så skralt, att det om Mikael

1) Uti A. Wilskmans släktbok I.i, 1912, stå att läsa de nyaste uppgifterna.

Wacklin heter i ett gammalt dokument: „Han är mycket begifwen på bränwijns supande så at han sällan är nychter". Mannen dog 1737.

För stamfaderns äldste son Zakarias gick det betydligt bättre. Han blev både råd-, riksdags- och handelsman samt delägare i skeppet „Sara". Gift med Sara Uhlbom, hade han med henne 15 barn, av vilka tvenne döttrar buro namnet Sara. Sonen Mikael blev i tillfälle att studera både i Åbo och Uppsala, gjorde utländska resor, och sist uppträdde „prins Mickel" som prima kavaljer och dansör på „Banketten för Adolf Fredrik" ¹⁾).

Mikaels dotter hette Sara Elisabet (dog födelseåret) och den yngre sonen Zakarias [f. 1754, d. 1793]. Han blev stadsfiskal i Uleåborg och gift med handlandedottern Katarina Uhlander, f. 1739, d. 1847. I detta äkten-skap föddes sönerna Samuel Gabriel, sedan fältväbel vid Vasa bataljon, död i lägret vid Toivola 1808, och Karl Fredrik, regementsskrivare och kommissarie i närheten av Vexjö, samt den *Sara Elisabet*, som skall bliva huvudpersonen i följande skildring. Flickan föddes den 26 maj 1790 i Uleåborg samt erhöi i dopet namn, som blivit kärvordna i fädernesläkten. Även hennes mormor hade hetat Elisabet.

I det hem, där Sara Lisa — så kallades hon i vardagslag — växte upp, rådde fattigdom. Hennes far dog, då hon var 3 ½ år gammal, och efterlämnade en änka, om vilken det sagts, att hon var „en håglös kvinna, föga danad att leda sina barns uppfostran". Hon förmådde ej ens alltid tillfredsställa deras oundgängligaste lekamliga behov. Denna omständighet måste djupt ha bränt sig in i Saras sinne, eftersom hon vid fyllda 53 år fann sig föranlåten att på baksidan av sitt nyssmålade porträtt anteckna orden: „Låg tvenne gånger livlös, livlös av

¹⁾ Berättelsen inrymmer den oriktiga uppgiften att Mikael Wacklin där dansat sig till döds.

hunger som barn, klagade aldrig". Något senare gjorde hon anteckningen: „Mina föräldrar skänkte mig det tomma glädjelösa livet, vars enda arv var elände!" Ungefär vid samma tidpunkt skrev hon i ett brev till en god vän:

„Ingen har deltagit i mitt öde, men alla hava pretenderat, att jag för andra borde offra mina sista krafter och för allt, allt kanske äta deras nådebröd! — Ingen har älskat mig, och ingen har lärt mig att älska något."

Av dessa yttranden, ehuru till innehållet överdrivna, kan man sluta till att hos Sara Wacklin hela livet igenom hade kvarstannat en viss bitterhet gentemot det hårda öde, som höljt hennes barndom i grått, och denna känsla stegrades vid tanken på att hon var så — *ful*. Den svenska författaren Birger Schöldström skriver¹⁾: „Redan som barn väckte hon uppmärksamhet för sitt fula utseende, sitt originella sätt, sin brinnande kunskapstörst och sin håg för experimenter. Hennes jämnåriga berättar, att Sara var den första, som i Uleåborg försökte sig på en elektricitetsmaskin."

Detta skedde helt visst hos apotekaren Johan Julin, denne mångkunnige man, som under den senare delen av sin 21-åriga vistelse i Uleåborg bevisade Sara stor vänlighet och som, sporrande hennes vetgirighet, upplät till beskådande sina från många håll hopsamlade föremål ur djur-, växt- och stenriket. Ibland „minnena" ingår en rätt utförlig skildring av „Julins naturaliekabinett". Sara skriver om sin gynnare: „Icke endast såsom vetenskapsman var Julin utmärkt; även såsom medborgare var han lika anspråkslös som nitisk och uppoffrande. Såsom familjefar var han öm och kärleksrik. Många äro ännu de, som bevara honom i tacksamt minne." I detta sammanhang förtjänar ock att nämnas, att Sara, bliven äldre, med tacksamhet mindes den hjälp, vilken lämnats henne som

¹⁾ Skildringen „En finngumma", sid. 108, i samlingen „I kikaren, minnen och intryck*."

barn av d. v. kapellanen i Uleåborg Georg Rajalin och dennes hustru.

Huru länge Sara gick i skola finnes ej antecknat; sannolikt skedde det hos den 70-åriga „Moster Stina", av vilken förträffliga, energiska lärarinna och hetlevrade manfolksfiende hennes f. d. elev givit en dråpelig bild. Den ivriga Moster Stinas största bekymmer var, enligt Saras utsago, att hon ej fick sina disciplar att tala korrekt boksvenska, ehuru hon nog lärde dem att läsa rent i bok och att skriva en rund, vacker stil'). „Även hade gumman pluggat och linjerat i deras skallar abc-boken, långkatekesen, bibliska historien, huvudstäderna i Europa efter Djurbergs geografi samt några av Gellerts fabler m. m."

Till Sara Lisas kanske få glada minnen från barnåren hörde vårutflykterna till Lötan, en gräsbeväxt plan utanför Limingo-tullport, där de unga roade sig med bollslagning och änkelek samt under december deltagandet som åskådarinna i trivialskolans luciefester.

De trista minnena voro som sagt dock överbärgande. Huru Sara Lisa hade det som barn, har hon skildrat i berättelsen om Julma (= fulingen). Att hon med denna värnlösa flicka avsåg just sig själv, bevisas tydligt därav, att hon i ett brev till en väninna om sig använder desamma litet sentimentala uttryck, med vilka hon karaktäriserat stjuvbarntet.

„Julma var — heter det i berättelsen — en fattig, ful och värnlös flicka, som tidigt förlorat sina jordiska stöd och därefter genomgått många hårda prövningar i fattigdomens skola. Av deltagande för den faderlösa hade hon likväl just därför med godhet blivit omfattad av de äldaste och bästa hjärtan. — Den fattiga flickan hade ej fått någon annan uppfostran än den hon lik en blind höna, som snappar upp ett korn här och ett där, kunnat förvärva

’) Detta lyckades dock icke med Sara Lisa, ty hon bestod sig, åtminstone på 1840-talet, en ovanligt ful och ojämn handstil.

sig själv, så att hon genom ett tråget arbete i ett ansvarsfullt kall kunde försörja sin mor, vars enda stöd hon var. Under en tid av trettiosju år fick hon också den glädjen att såsom nitisk barnalärlarinna fägna sig åt ett oavbrutet förtroende av de hederligaste och ömmaste föräldrar."¹⁾)

Efter det att Sara Wacklin år 1806 blivit konfirmerad, vann hon anställning som biträdande lärarinna vid en småskola i Uleåborg. Det är icke känt, huru stor avlöning hon uppbar. Sara kunde dock, såsom hon nyss om Julma berättade, hjälpa sin moder; hennes bröder hade vardera vid 14 års ålder lämnat hemmet och dragit ut i världen utan att vidare lämna den fattiga modern något understöd.

Följde så de händelserika åren 1808 och 1809. Den retirerande finska arméns sorgetåg genom Uleåborg och den ryska invasionen samt stadsboarnas förhållande till inkräktarna, allt detta fäste sig outplånligt i Saras minne, varför hon, då hon längre fram företog sig att anteckna sina hågkomster, hade en guldgruva att ösa ur.

Förändringen i Finlands politiska läge gjorde att Åbo, den nya huvudstaden, vann ökad betydelse och kanske mera än förr verkade lockande på landsortsboarna. Johan Julin den yngre köpte akademiapoteket i staden och flyttade dit 1811, och tre år senare följde hans fader efter. Emedan Sara varit en trägen gäst i det Julinska hemmet i Uleåborg, förstår man lätt, att Julinska familjens bortflyttning till Åbo måste hava varit ett av skälen varför Sara riskerade att övergiva sin hemort och bege sig efter. Hon reste alltså och dröjde i Åbo åren 1813—1815, selsättande sig med att giva privatundervisning åt några barn och idkandet av studier i franska och musik. Hon använde till en början den metoden, att i en fransk berättelsebok inskriva de svenska orden, uppletade ur ett franskt-svenskt lexikon.

¹⁾ Berättelsen „Spöket på graven”.

Från Åbo drog Sara Wacklin för någon tid över till Tavastehus, där hon i landshövdingen Gustav Hjärnes hem skötte en guvernants värv. Vårdinnan i huset friherrinnan Gustava Sofia Hjärne (en av de med ryssarna konspirerande officersfruarna från Sveaborg 1808), en originell, fint bildad och beläst dam, kom nu att utöva ett stort inflytande på den ett tiotal år yngre Sara, och emellan dem knöts ett vänskapsband, som bröts först med den sistnämndas död. Vistelsen i det gästfria adliga huset medförde ock den nytta för guvernanten, att hon lärde sig folkvett och tack vare vunna relationer längre fram lättare kunde vinna elever ur den burgna ämbetsmannaklassen.

Efter att Sara sommaren 1819 gjort sin första utflykt till Stockholm, slog hon sig åter ned i Uleåborg, där hon upprätthöll en välbesökt flickskola, till dess att en förhärjande vålded den 23 maj 1822 lade en stor del av staden i aska. Den olyckan var ett av skälen för hennes avflyttning från orten. Ett annat dolde sig bakom följande händelse, som påstås ha inträffat kort före branden. Lärarinnan Wacklin hade en dag bestraffat en elev, miss-tänkt för snatteri, men det bevisade sig, att flickan varit oskyldig. Hennes förgrymmade fader tvang då Sara att i hela skolans närvaro göra offentlig avbön. Denna förödmjukelse graverade djupt den 32-åriga lärarinnan, som kanske var nog så självmedveten och känslig för betydelsen av sitt goda renommé.

Sara reste nu, husvill efter branden, till Helsingfors, — det var första besöket — där hon i tulldirektören Jakob Snellmans fru Albertina Julin ägde en kusin och en gammal bekant, men redan 1823 finna vi den rörliga mamsellen åter i Åbo, där hon vid höstterminens början tillsammans med mamsell Amalie Ertmann ¹⁾ öppnade en flickpension. Elevantalet på dess tvenne klasser steg ända

¹⁾ Amalie Catharine Ertmann, f. 18¹⁹/xi00, första föreståndarinna för Svenska fruntimmersskolan i Helsingfors 1844—1863, d. 18¹⁹/xii63.

till 60, och undervisningen omfattade förutom läsning, skrivning och räkning även historia, geografi, religion, franska och tyska. Läroanstalten vann snart ett gott rykte, men dess femte nysspåbegynta verksamhetsår avbröts plötsligen den 4 september 1827, då återigen en våldeld, än mera ödeläggande än den i Uleåborg, tvang Sara Wacklin att stänga sin skola.

Då branden vid Aningais tull bröt ut, satt „tant Sase" med sina helpensionärer vid aftonmåltiden och hon kände sig ganska lugn i medvetandet om att hennes bostad, på andra sidan Aura å nära Tavasttull, låg fjärran från eldhärden. De oroliga flickorna tröstade hon med försäkran, att Åbo vore väl försett med duktigt brandmanskap. I det samma inträdde brådslande en tjuguarig yngling, en Uleåborgs-student, och utropade: „Den här brasan slutat ej med mindre, än att hela staden stryker med!" — „Ja, du är alltid så vis, du", fick studenten till svar. Men studenten var nog den gången sannspådd. Han hette för resten Johan Vilhelm Snellman.

Efter branden skaffade sig mamsell Sara en ensitsig schäs och kuskade av raka vägen upp till Uleåborg. Flyttade 1828 med sin gamla moder till Helsingfors och drog år 1830 åter upp till sin hemstad i nordn. Där öppnade hon åter en egen skola, besökt av ända till 30 flickor. Föreståndarinnan var ensam lärarinna i alla ämnen. Läsningen fortgick från 9 till 12 och från 3 till 5 med undantag för onsdagar och lördagar, då arbetet inställdes. „Ehuru skämtsam och vänlig till lynnet, ställde Sara Lisa dock stora fordringar på sina elever och kunde vara helt sträng, där hon stod vid skrivbordet och förhörde dem en om en, börjande med den längst hunna." ¹⁾ Efter läxförhören fingo eleverna sysselsätta sig med handarbete och därunder berättade tant Sase för sina flickor händel-

¹⁾ Ur skriften „Pedagogiska personligheter och förhållanden i Uleåborg under det förgångna århundradet" av Sophie Gahmberg.

ser ur sitt liv, dess vedermödor ej till förglömmas, och traditioner från det forna Uleåborg. Hennes sätt att berätta var ytterst livfullt och originellt, varför den unga åhörarskaran alltid lyssnade uppmärksamt. Sara Wacklin förstod ock att på annat sätt intressera sina elever; än uppfördes inom skolan ett litet skådespel (stundom på franska), än företog man en utflykt till en bondgård i stadens omgivningar och, om utrymmet medgav, anordnades i hast ringlekar och dans.

Elevavgifterna höllos relativt höga, och det var väl tack vare dem som Sara kunde spara ihop så mycket penningar, att hon 1833 kunde företaga en färd till Köpenhamn, Hamburg och Lybeck. Koleran, som härjade i sistnämnda stad, nödgade den vetgiriga skolmamsellen att retirera norrut, och över Stockholm och Åbo återvände hon igen till Uleåborg. Hennes böjelse för ett kringflackande liv hade i trots av alla misräkningar och mödor stegrats. Alltså stängde Sara med vårterminens 1834 slut sin skola och reste, medtagande sin 75-åriga moder, ånyo till Sverige, till trakten av Vexjö, där brodern Karl Fredrik, kronolänsmannen, bodde. Men även till denna undanskymda bygd nådde farsoten, och så bar det av igen för Sara till hemlandet med Helsingfors som mål.

Här uppgjorde hon planen att snart öppna en större, modern flickpension, men innan hon skred till utförandet, ville hon förkovra sina insikter i franska språket och på samma gång se sig om i stora världen. Hos Sara Wacklin var det icke långt emellan beslut och handling. Utan att låta sig avskräckas av resans längd och kostnader eller vänners råd gick hon den 2 juli 1835 i Helsingfors hamn ombord på ett segelfartyg och anlände lyckligt till Lybeck och Hamburg. Paris uppnådde hon den 5 augusti, och där inackorderade hon sig i fruarna Soliet et Bretnets pension, Faubourg St: Antoine.

Den dristiga damen tog snart reda på var hon lämp-

ligast kunde bedriva sina studier; hon sökte och vann inträde som elev vid en lärarinnekurs i Sorbonne.

En 45-årig elev, lång, mager, ful, kommen från Lapplands gräns! Det var ej att undra på om de graciösa och livliga fransyskorna funno „lappkvinnan“ litet märkvärdig ¹⁾, men detta generade ej vederbörande, stark i sin oskuld.

Med berömvärd flit skötte Sara sina studier; hon lärde sig att behandla det främmande språket rätt bra. Därom vittna bl. a. tvenne bland hennes efterlämnade papper förvarade enkla uppsatser, dagtecknade i Paris mellan den 1 maj och 1 dec. 1836. En bär rubriken Hymn till våren och en annan Midnattssolen i Lappland.

Den 1 juli 1836 hade Sara Wacklin glädjen få emottaga sitt avgångsbetyg efter slutförd kurs. Det skedde i närvaro av sådana honoratiores som biskopen av Meaux, skalden Lamartine, hertigen La Rochefaucould m. fl. Examenstebern och glädjen i förening vållade, att Sara Lisa efter aktens slut föll avdånad ned i ett angränsande rum.

Kort därefter anträdde hemfärden i sällskap med Mademoiselle Therèse Simmermann, som Sara engagerat som fransk språklärlarinna i den skola hon tills vidare blott i tankarna upprättat. Men det dröjde ej längre än till september s. å., innan skolan var i gång och denna gång i Helsingfors [i Krookska gården vid Senatstorget]. Nu var det en i större stil tilltagen flickpension med flere klasser och flere lärare²⁾. Bland dem var magister Georg August Wallin e. „Förutom de vanliga läroämnena, med franskan

¹⁾ B. Schöldström berättar i sin nyss citerade bok följande anekdot, som dock till sina detaljer förefaller mindre trovärdig. Han påstår, att Sara en dag infann sig i Madelainekyrkan och begynte där med en ljudligt skrällande röst taga del i kyrkokörens sång. Detta hade till påföljd att hon för tillståndet av kyrkoförargelse utvisades.

²⁾ A. H. Snellman berättar sid. 13 episoden (sann eller uppdiktad) om Tullus', d. v. s. Klas Albert Tullindbergs frieri till Sara Wacklin.

i spetsen, studerades där även tyska, ryska och engelska. Denna skola fick stor reputation, men varade blott 3 år, varefter Sara Lisa ännu i 4 år (till 1843) höll en mindre skola i Helsingfors").

Nu var Sara omsider fast besluten att icke vidare uppträda som lärarinna vare sig i egna eller andras skolor. Hon ville bjuda det uppväxande släktet sitt farväl.

I känslan av att hon sista gången komme att tala till sina elever, nedskrev hon ett koncept till det tal hon den 3 juni 1843 ville hålla vid sitt sista skolårs slut. Ehuru orationen ej förråder någon författartalang, förtjänar den dock, trohjärtad och välment till innehållet, att läsas. Talet lydde:

Älskade barn! Kanske för sista gången, för den allra sista gången på denna sidan om graven, äro vi nu församlade, och för sista gången ber jag er, mina små vänner, att ej glömma de lärdomar jag sökt implanta hos eder, det att allt gott vad vi lära oss i detta livets skola, fullt av prövningar, bör framför allt leda vår tanke till Gud, fästa vårt hjärta, hela vår själ med innerlig tacksamhet vid Honom, den store välgöraren och alla goda barns vän, som sade: Låten barnen komma till mig, ty de höra Guds rike till.

Ni har också läst: Vad hjälper det oss, om vi förvärvade hela världen (nämligen dess skatter och rikedomar), om vi få skada till vår själ. Därför är den sannaste, den dyraste, den heligaste och skönaste visdomen den, som lär oss vara rätt tacksamma för Guds oändliga godhet, för Honom, som givit er hulda föräldrar, vilka med så mycken ömhet hava omsorg för ert timliga och eviga väl och ej äga någon högre önskan på jorden än att se sina barn lyckliga här och att sedan återse er i en sällare värld än denna.

Ännu, mina unga vänner, återstår er mycket att lära för ert eget väl, för edra föräldrars och ledares glädje.

Livets vårdag är så skön,
fruktlös bör den ej försvinna.
Nej, det goda barnets lön
skall ni genom dygder vinna.
Gud hör goda barns bön.

) Citatet hämtat ur Sophie Gahmbergs skrift.

Farväl, mina vänner! Måtten I bliva så sälla och lyckliga som min önskan är varm och uppriktig för er välfärd, ehuru förmågan och krafterna ej svarat emot viljan att kunna leda er längre på er barndoms lyckliga väg, där ni nu vill (i) menlöshet vandra. Med tacksamt hjärta välsignar jag försynens godhet under alla skiften för det förtroende, varmed aktningvärdas föräldrar anförtrott i min vård sina goda barns bildning. Jag slutar nu detta 37-åriga ansvarsfulla kall i ett kärt fosterland, där jag dock aldrig ägt ett hem. Eld och förföljelser hava tvungit mig till ett nomadliv — nu går jag okända öden till mötes i främmande land. Min bana är ej mera lång till det säkra hemmet — graven!"

Törhända att detta tal rörde nog så djupt de unga åhörarinornas hjärtan, och åtminstone för stunden tyckte de, att det var ledsamt att just deras skola skulle stängas. Sara Wacklin påstås ha varit avhållen som lärarinna.

En huvudorsak till att Sara Wacklin år 1843 nedlade sin pedagogiska verksamhet i Helsingfors låg väl i den omständigheten, att följande år i staden skulle öppnas en Svensk fruntimmersskola, inrättad på statens bekostnad. Att konkurrera med denna skulle för en privat lärarinna blivit svårt. Vidare må den förmodan uttalas, att Sara omsider tröttnat på sitt kraftutslitande kall, och denna välbegripliga trötthet har blivit sammanställd med följande icke illa hopkomna sägen. En Svedenborgare påstås en dag hava sagt åt Sara, att människan efter döden kommer att fortsätta med samma slags arbete hon i livstiden utfört. Tanken att eviga tider sitta som föreståndarinna i en flickpension, låt så vara att denna var himmelsk, syntes mamsell Sara så förskräcklig, att hon skyndade att i tid nedlägga pekstickan.

För sin utkomsts skull behövde hon ej heller mera fortsätta med sitt pedagogiserande. Genom omtanke och stor sparsamhet hade hon i trots av sina företagna många färder lyckats hopsamla ett kapital så pass stort, att hon haft för avsikt att i Brunnsparken inköpa en tomt och där anlägga ett skyddshem för fattiga kvinnor. Men planen

strandade. *Den* plats mamsell Sara utsett åt sig stod ej alls till salu. Häröver vredgades den hetlevrade damen högeligen, och då hon därtill tyckte sig hava blivit misskänd och sviken av gamla vänner, beslöt hon helt rasht att vända ryggen åt Finland och flytta över till Stockholm.

Den 4 september 1843 uttog hon från pastorskansliet i Helsingfors sitt prästbetyg, packade in sina tillhörigheter⁾ och seglade i väg till Sverige. Där ville hon tills vidare stanna.

II.

Sara Wacklins beslut att vända ryggen åt fosterlandet fattades hastigt och utfördes snabbt. Att hon till sitt nya hemvist valde Stockholm, var ej att undra på. Sedan långa tider hade en ytterst livlig förbindelse upprätthållits mellan hennes hemstad Uleåborg och den svenska rikshuvudstaden. Uleå-borgarna hämtade därifrån allt möjligt gott; dit sände de förmögna sina döttrar i pensionat, och Stockholm bildade centrum i den värld, dit alla längtade.

Sara Wacklin hade redan flere gånger besökt orten och ägde där några bekanta. Bland dem kan nämnas handlanden Bergman-Olsson, vars hustru var en dotter till läkaren i Torneå, Henrik Deutsch, kryddhandlanden Vilh. Wacklin samt i främsta rummet sin syssling pastorsadjunkten i Klara församling Gustav Henrik Mellin²⁾, känd som författare av texten till „Sverige framställt i teck-

¹⁾ Bland Sara Wacklins papper finnes en lapp, på vilken hon antecknat sina silversaker. De bestodo d. 8 aug. 1843 i 18 teskedar, 4 matskedar, 2 knivar, 2 saltkar med slevar samt en förläggare, sockertång, salladslev, sockersil, gräddsnačka och ett nålfat.

²⁾ Mellin var född 1803 i Revolaks, där hans fader Abraham M. var kapellpredikant. Modern hette Sara Margareta Wacklin, en kusin till Saras fader.

ningar", biografiska verk och talrika historiska noveller (Blomman på Kinnekulle, Sivard Kruses bröllop m. fl.).

Var Sara Wacklin först slog sig ned i Stockholm, är icke numera känt¹⁾, men hösten 1844 köpte hon sig en egen gård i „staden mellan broarna". Det var N:o 12 vid Köpmansgatan²⁾. Följande år inflyttade gårdsägarinnan i husets översta våning — hon ville bo skyarna så nära som möjligt. Sängkammarens väggar hade dekorerats i blått och vitt, himmel och hav med vreda vita vågor. Mamsell Sara hade alltid älskat havet, och då hon em morgonen vaknade, „tyckte hon sig vara just i sitt rätta element".

Det måste i sanning ha känts egendomligt för Sara Wacklin att en gång få sova under *eget* tak, som hon med skäl om sig själv använt uttrycket „en flyttfågel alltid, utan stöd på jorden".

Till trevna den i det nya hemmet bidrog självfallet att mamsell Sara beslutit sig för att skriva en *bok*. Och beslutet hade sannolikt fattats kanske snart efter Saras ankomst till huvudstaden, medan hon ännu bodde i sitt första, hyrda kvarter. Hon ville nedskriva sina minnen

¹⁾ Den första tiden efter bosättningen i Stockholm hade mamsell S. påtagligen ledsamt efter sina vänner i Finland. Till en av dem skrev hon: ——— Vet du, goda Selma, sedan jag hitkom har jag ännu ej en enda gång hjärtligt skrattat, ehuru väl jag trivs och har många själsnjutningar dem jag ej ägt i Finland, men jag föreställer mig mitt liv nu lik en frigjord ande, vilken säkert uppehåller sig i de trakter, helst där den luttras genom lidanden — — — men ändå saknar jag detta hem, som jag aldrig ägt på jorden.

²⁾ Sommaren 1912 vistades jag några dagar i Stockholm och sökte då upp N:o 12 vid Köpmansgatan. Det var ett gammalt (snuskigt) stenhus ett par famnar brett, men bestod sig ovanom klädmäklarebutiken fyra våningar, envar om 4 rum och kök. Jag klättrade upp till den översta och blev efter ett längre parlamentärerande insläppt. Av väggmålningar syntes intet spår. Hyresgästerna, som tycktes frukta polisen, skrattade, då jag berättade att där för 65 år sedan bott en författarinna.

och skildra personer, dem hon mött eller hört omtalas i sin hemstad.

Med iver och stor flit hängav sig Sara Wacklin åt sitt författarskap. Av ett brev, skrivet vid denna tidpunkt till en väninna, framgår, huru minutiöst hon fördelat dagens timmar mellan arbete och vila. Den enkla skildringen är så åskådlig, att man tycker sig se den gamla damen livslevande framför sig. Hon skriver:

„Min sysselsättning nu alla dagar erbjuder föga variation. Jag satte mig (i dag) kl. 5 om morgonen till skrivbordet; drack mitt kaffe på samma plats med en skorpa kl. 7, skrev åter till kl. 9, då jag gick till Hötorget för att få något till middagen. Jag återkom med färdighackad köttfärs utur boden vid Brunkeberg kl. 10. Arbetade åter till kl. 1, då jag gick i köket, tillredde och stekte mina köttbullar, kokte mig litet mannagrynsgröt, åt därefter min lilla middag, gick igenom tidningarna och kastade mig på min säng till kl. 3, då jag åter satte mig till skrivbordet. Kl. 7 tog jag hatt och kappa — därunder min stora redicule — gick åt röda bodarna, steg ut i en roddarbåt, landsteg vid Riddarholmsbryggan, gick rakt till södra slaktarhuset och „gröna gången“, där jag försedde mig med allt, hörande till en köttsoffa för morgondagens söndagsmiddag. I fiskargången tog jag för 12 sk. lutfisk och återvände med roddbåten samma väg jag kommit. Kl. 8 satte jag mig till skrivbordet sedan jag hastigt doppat en skorpa i en kopp thé. Kl. 9 kokte jag litet lutfisk, drack ett glas mjölk, arbetade till kl. 10, då jag lade mig och läste till dess kl. var 1. Då släckte jag ljuset, tackade Gud för mitt trevliga liv och insomnade sött.

Min älsklingsplats inomhus har alltid varit köksspisens och skrivbordet, utomhus kyrkan och spektakler, av ungdomsnöjen dans och lekar hemma och borta.” — — —

De sista orden bevisa, i mitt tycke, att Sara Wacklin hade en livlig fantasi. I trots av att ett halvt sekel redan gått, förflyttar hon sig i tankarna lätt tillbaka till barnomslekarnas tid!

Vad hade då inträffat, som bragt Sara Wacklin på

den tanken att vid fyllda 53 år söka uppträda inför offentligheten som författarinna?

I septemberhäftet av tidskriften Hemmet och Samhället 1891 ingår en levnadsteckning (6 ½ spalt lång) jämte ett träsnitt av Sara Elisabet Wacklin; författaren A. K. säger: „Under de sistförflutna tjugu åren hade Sara Wacklin, ofta med hjälp av nätterna, på lediga stunder sysselsatt sig med att uppteckna sina minnen”.

Riktigheten av detta uttalande kan ifrågasättas. Saras till Stockholm medförda anteckningar voro antagligen rätt knapphändiga och till utskrivandet gick hon, efter det att vännen Mellin direkt uppmanat henne att riskera att utgiva en berättelsesamling. Och detta skedde enligt mitt förmenande med ganska stor hast.

I Saras lilla manuskriptsamling ingå bl. a. trenne folioblad, upptagande rubrikerna till den blivande berättelsesamlingens skilda kapitel. Därav framgår att hennes första avsikt varit att giva boken titeln „Ett kort utdrag ur Finlands historia med några uppgifter om Österbotten”. Under denna långa och tråkiga huvudrubrik stå antecknade 147 berättelser, av vilka många, men dock icke ens hälften, infördes i „Hundrade minnen från Österbotten”.

Ett annat blad, som upptager 100 rubriker, innehåller ock en del av ett brevkoncept. Avsändarinna är Sara Wacklin och emottagare pastor Mellin. Den förra skriver:

— — — „och hoppas jag att Cousin är så god att enligt löfte stryka ut allt onödigt.

Frågar någon, om allt är ord sanning, kunde jag ej då sluta min bok med det den finska bonden gav till svar, då han förebråddes att ej säga sant.

Puhutkos sinä itte koko päivän totta, hyvä herra? ¹⁾ Ty nog kan jag misstaga mig i mycket mot min vilja. — Har Cousin den del av Fryxell, i vilken det står om Messenius?” — — —

¹⁾ Talar du, kära herre, själv hela dagen sanning? — Saras finska ortografi är bibehållen. — Hon påstås hava talat finska gärna och väl.

Detta brev är märkligt, ity att därav med full klarhet framgår, att Sara Wacklin vid redigerandet av sina berättelser hade förmånen att åtnjuta en erfaren författares och stilists hjälp. Mellin utmönstrade säkert åtskilliga mera allmänt hållna läroboksmässiga skildringar och gjorde nödiga strykningar här och var. — Ur Mellins verk „Sveriges stora män" gjorde Sara ett långt utdrag ur kapitlet om Messenius. Fryxell kom alltså ej till användning vid utskrivandet av berättelsen N:o 2 „Kyrkan och Messenii grav".

Till de förberedande åtgärderna i och för bokens utgivande hörde ock anskaffandet i tid av en förlagsman. En sådan vann Sara i bokhandlaren K. R. Looström¹⁾. Han åtog sig tryckningen, sedan först ett nödigt antal säkra subskribenter antecknat sig. Den tryckta förteckningen utvisar, att 524 exemplar av boken prenumererades i Finland och 60 i Sverige. Bland remarkabla namn förtjäna framhållas lektor J. L. Runeberg i Borgå, Zachris Topelius i Lovisa, rektor J. W. Snellman i Kuopio²⁾, doktor N. H. Pinello i Åbo, professor A. A. Grafström i Umeå, biskop F. M. Franzén i Hernösand m. fl.

Av ett koncept till förlagskontraktet framgår, att honoraret skulle utgå med 1,000 riksdaler banco och utfalla i tre rater. En sträng bestämmelse lydde att, därest ej inom 1845 års utgång hela upplagan blivit slutsåld, ålåg det författarinnan att till förläggarens självkostnadspris inlösa samtliga osålda exemplar.

Några uppgifter om ursprunget till trenne blyerts-teckningars reproducerande genom firman Strömer & Hårdh

¹⁾ A. H. Snellman uppger, att denna man hjälpt författarinnan med redigerandet av bokens sista del.

²⁾ Subskriptionslistan, anländ till Kuopio, fanns framlagd i Roerings salubod, och Snellman uppmanade i Saima för den 23 maj 1844 intresserade avnämare att infinna sig. De tryckta 100 kapitelrubrikerna gav honom anledning att skriva: „På rikedomen av ämnen finnes här, som synes, ingen fattigdom,,,"

inrymmer ej kontraktet. De infördes en i vart av de tre häftena och framställa Uleåborg, stadens rådstuga och kyrka.

Sara Wacklin arbetade med den fart, att år 1844 två häften hunno tryckas; det förra omfattade 31 berättelser på 158 sidor och det andra 35 berättelser på 134 sidor. Det tredje och sista häftet (34 b. på 158 s.) utkom 1845. Alla tillsammans kostade i bokhandeln 3 r:dr banco.

Låt oss nu taga en hastig överblick av bokens innehåll. Författarinnan begynner med ett företal, och där får läsaren den värdefulla uppgiften att „dessa enkla bilder i ordets egentliga betydelse äro *minnen* av vad hon själv upplevat såsom åskådarinna och åhörarinna, stundom deltagarinna". Allt det övriga, främst polemiserandet mot de väntade kritikerna in spe, hade saklöst kunnat utslutas.

Efter företalet följer en 6 sidor lång förteckning över arbetets abonnenter, och sedan vidtar räckan av första häftets 31 skildringar med kapitlet „Uleåborg för femtio år sedan". På ett livfullt sätt tecknas där den lilla köpmansstadens vid älven utseende, och av flere följande berättelser få vi en god inblick i seder och bruk. Ortsoriginalen presenteras i präktiga originalupplagor, och kring anekdoter och fakta spinner Sara sin livliga fantasibrokiga trådar. Än blir hon litet sentimental, än åter framträder på ett underhållande sätt hennes humor. De sista fyra skizzerna behandla Adolf Fredriks och Gustav IV Adolfs besök i Österbotten 1752 och 1802, alla läsvärda, främst dock N:o 28 „Prostinnans bryderi", spännande och full av liv.

Det andra häftet har det bäst ordnade och mest gedigna innehållet. Däri ingå de två värdefulla kulturhistoriska serieskildringarna från krigsåret 1808 och från Alexander Is resa 1819. I båda gör sig Saras berättartalang fullt gällande; vad som här förtäljes kommer alltid att bevara sitt värde. Samma omdöme måste ock fällas be-

träffande kapitlet „En gammaldags begravning”, etnografiskt intressant.

Det tredje häftet inledes med „En enlevering i Österbotten, den enda i mannaminne”. Styckets hjälte Isak Wirén — i verkligheten Isak Wacklin, f. 1755, d. 1790, bortrövade, då han var vice borgmästare i Nykarleby, den sköna och ömma Maria — i verkligheten handlandedottern Katarina Kristina Backman. De gifte sig i Sverige, men hustrun återvände efter några år med barnen¹⁾ till sitt föräldrahem, medan mannen försjönk i dryckenskap och elände. Dessa händelser har Sara skildrat i en hel roman på 42 sidor. Sedan publiceras smärre bidrag till flera märkliga mäns karaktäristik, och med nöje tar man del av de notiser författarinnan från Uleåborg haft samlade i sitt rymliga minnes fatabur om Franzén, Runeberg, Julin, Mellin, Myhrberg m. fl. Sedan följa (14 kapitel) „Spridda scener från Uleåborgs brand den 23 maj 1822”. De hade gärna kunnat sammanföras till några få; nu står under rubriken „Den käraste skatten” en berättelse eller, rättare sagt, en anekdot på 9 rader, och tvenne andra, „Kyrkan brinner” och „Gumman och tacksägelsen”, omfatta tillsammans blott en sida. Författarinnan har mot slutet av sin bok söndersmulat sitt ämne för att få minnena att nå upp till det utlovade hundratalet.

En av de klenast komponerade skildringarna utgör den sista: „Snellmanska släkten, Castrén och Lönnrot”. I denna skizz rör Sara Wacklin ihop biografiska data, anekdoter samt finska och svenska verser till något, som skall föreställa ett äreminne över några bland hennes stora samtida, men som illa passar tillhoppa med det föregående.

Spridningen av Sara Wacklins berättelser gick utomordentligt raskt. Publiken tyckte om dem, ty de voro populära och familjära på samma gång.

¹⁾ För kuriositetens skull må här antecknas, att ett av barnen, Anna Helena, f. 1786, avled i Nykarleby först den 2 juni 1881.

I Helsingfors Tidningar för den 15 januari 1845 heter det:

„Det förljudes att „Hundrade minnen från Österbotten" inom mindre än två månader haft den avsättning i Sverige, att en ny upplaga därav ombesörjes. Om vi ej bedraga oss, äro även alla till Finland översända exemplar slutsålda."

I samma blads föregående årgång hade den 11 december 1844 ingått en rätt lång och välvillig kritik över de då utkomna tvenne första häftena av „Hundra minnen från Österbotten". Den inledes med en långt utdragen presentation av landskapets natur och folk, varefter författaren karaktäriserar Sara Wacklins verk såsom talangfullt och till stilen påminnande om Mellins populära svenska noveller. Hon har „målat milt och låter dager falla även över skuggorna", heter det.

I författarinns hemstad Uleåborg väckte de hundra minnena stor uppmärksamhet, men därjämte blandade känslor. De, vilkas släkter icke blivit föremål för tant Sases kvicka och stundom rätt bitande satir, gladdes storgligen över att den lilla staden i ett nu blivit så bemärkt och att en så trevlig bok om den kunnat skrivas, medan åter andra harmades och skarpt uttalade sitt misshag över *Hundra lögner från Österbotten!* Emedan vissa detaljuppgifter icke stämde överens med kända personers kända förhållanden, sågo de kortsynta i de romantiserade skildringarna idel lögn och förtal; de hade tydligen intet begrepp om licentia poetica.

Till författarinns öron nådde ryktet om detta missnöje. I ett brev till en väninna berör hon saken och försvarar sig med att hon aldrig påstått, att varje ord i berättelserna skulle varit sant. Och helt godmodigt tillägger hon: „När man skall koka soppa på en spik, måste man väl ock tillsätta litet saft!"

I ett annat brev, tydligen skrivet vid samma tidpunkt, heter det:

„Skulle ej du, bästa Irene, och några andra skänkt mig tröst och goda råd, så hade Finland ett dårhushjon mer i mig; nu får man där i stället roa sig med att klandra mitt lilla arbete. Ej fruktar jag recensenternas pennor, blott man ej sårar mina försvarare." ———

Till dessa hörde, Sara Wacklin till utomordentligt stor glädje, författarinnan Fredrika Bremer och skalden J. L. Runeberg. Deras utlåtanden stå att läsa uti Figaro för den 30 mars 1845. Redaktören för Figaro, „ett artistiskt och belletristiskt söndagsblad", uttalade sig inledningsvis om „Hundra minnen från Österbotten" i följ. ordalag:

„Under denna titel utkom härstädes förliden höst ett arbete, som hos oss väckt föga eller åtminstone alltför litet intresse, under det att detsamma hos våra finska bröder — vi vilja ogärna nämna dem annorlunda — gjort ett välförtjänt uppseende och blivit mycket läst. Så stor respekt Figaro än hyser för alla „bluestockings" och den genom deras outtröttlighet dagligen allt mer tillväxande s. k. fruntimmers-litteraturen, så kan han dock icke neka sig det nöjet att göra rättvisa åt de talangfullare bland dem."

Till dem hörde Sara Wacklin, och att så var fallet kunde bäst bevisas genom intagandet av breven från Runeberg och Fredrika Bremer. De hade genom „en lycklig tillfällighet" kommit inför Figaros ögon, och nu kunde även allmänheten få del av innehållet.

Skalden i Borgå skrev:

Goda Mamsell Wacklin!

Jag har just betingat mig en plats i min systems brev, för att få hembära Er min hjärtliga tacksägelse för den glädje de „Hundra Minnena från Österbotten" skänkt mig. De trevliga osökta skildringarna, fulla av natur och verklighet, hava livligt intresserat mig, särdeles de, vid vilka en liten skalk tyckes lura bakom författarinnans penna. Irwing har alltid varit en bland mina favoriter, och jag finner ovillkorligt ett syskontycke mellan Er och honom. Jag önskar nu blott att

ni må hava ett rätt gott minne för att kunna erinra Er så många händelser som möjligt, ty förmågan att berätta dem, den brister icke, och jag lyckönskar Er att hava funnit ett fält, där Er talang rör sig så lätt och lyckat, som den älskvärdaste värdinna i sitt hem, då hon rätt föresatt sig att roa sina gäster.

Er tillgivne tjänare

Johan Ludvig Runeberg.

Det andra brevet lydde:

Till Mamsell Sara Wacklin.

Jag kan icke emotstå min önskan att på det hjärtligaste tacka min landsmaninna för det stora nöje jag haft och har af hennes Hundrade minnen från Österbotten. Den naiva sanningen i dessa, det förträffliga både enkla och humoristiska framställningssättet, det originella i själva tavlorna förenar sig för att göra denna läsning underhållande och upplivande i ordets bästa mening.

Ofrivilligt ler man och ofrivilligt tåras ögat ofta under läsningen av dessa ömsom komiska, ömsom djupt rörande uppträden. De äro en ackvisition för den svenska litteraturen och kunna ej fela att få ett stort och tacksamt publikum. Om Mamsell Wacklin icke än gjort upp med sin förläggare, så gör det med det första; hans intresse och heder (båda lika) förena sig att göra detta förmånligt för författarinnan. Ty om denna hennes bok icke blir allmänt läst och omtyckt och får mera än en upplaga, så vill jag ej heta

Fredrika Bremer.

Med sann tacksamhet och högaktning.

Årsta den 5 November 1844.

Det kärkomna brevet besvarades av författarinnan, sannolikt i överensstämmelse med nedanstående utkast:

Min goda, goda Mamsell Bremer!

Blott en gång i min levnad har jag varit så upprörd av glädje som nu genom läsningen av Mamsell Bremers brev. Må hela tidningsvärlden nu fördöma mitt lilla försök att måla

mina bilder ur min omgivning, då Mamsell Bremer så godhetsfullt överseende gillar dem, är mig allt annat likgiltigt, ty omedvetet var den unga Fredrika Bremer den som ledde det gamla barnet tänka över sitt öde. I den ensamma i Mamsell Bremers skrifter igenkände jag så ofta mig själv. Jag blötte bladen med mina tårar, men jag lärde mig dock därav tålamod och förtröstan till alla värlösa Fader. Med varma böner välsignade jag då och nu den okända välgörarinnan.

I ett annat koncept till samma brev ingår följande mening:

Då Mamsell Bremer, mitt ideal för allt ädelt på jorden, gillar mina små försök på en bana den jag utan minsta underbyggnad eller undervisning förr än nu hastigt på gamla dagar vågat beträda, växer modet o. s. v.

I samband med frågan om det inflytande Fredrika Bremer genom sina skrifter utövat på Sara Wacklin vill jag göra följande tillägg.

Sara Wacklin var en ibland de första kvinnor i vårt land, som reflekterat över kvinnornas ställning i samhället och funnit, att denna ingalunda var sådan den borde vara. Från Paris skrev hon en gång till en väninna, att hon haft lyckan att närvara vid ett filantropiskt sällskaps möte och där varit vittne till en scen „uppmuntrande för oss arma fruntimmer i vårt land, dömda att aldrig höja oss ur stoftet". Åt trenne kvinnor, vilka författat skrifter om de blindas behandling och om upphävandet av dödsstraffet, hade det utdelats guldmedaljer, varvid ordföranden för mötet i sitt tal påpekade att „i själva Finland har en dödsdom ej blivit fälld på 24 år".

Detta uttalande glädde på det högsta vår landsmaninna, som tack vare sitt lättroliga hjärta och sina rymliga tårpåsar säger sig hava „badat i tårar"!

De personer, som mött Sara Lisa i unga år, hade ej funnit henne så blöthjärtad.

Fredrika Runeberg har i sin år 1861 utgivna bok

„Teckningar och drömmar" egnat en sida åt minnet av Sara Wacklin. Teckningen ter sig så här:

Några år efter det jag såg „stora Bremer" (Fredrika Bremer i Åbo), fick jag följa med på ett kaffe. I huset, där sällskapet samlades, fanns en elektricitetsmaskin. Vid den stod en flicka mera ful än vacker, men livad och road av att experimentera. Det var roligt att höra henne tala, och hon var icke heller njugg om orden.

Senare såg jag henne stundom. Ära och ryktbarhet voro i hennes ögon av ett omätligt värde och en rik belöning för varje strävande, som kunde tillkämpa sig dem. Man skrattade åt henne, ty hon brukade författa, gissade man, ehuru få hade sett något av hennes hand. Hon blev gammal och hade slutligen förvärvat någon förmögenhet. Hennes förmyndare hade den godheten att tillåta henne att, på vad ort hon ville, leva av de penningar hon själv med strängt arbete förtjänat; och det var bra och mera än en gammal mamsell har rättighet till. Också hon flyttade då till Stockholm.

Minns någon numera „Hundrade minnen från Österboten"? Goda vänner i Stockholm föranstaltade utgivandet av dessa små stycken, men Sara Wacklin gick bort just då hon trodde sig se ett litet sken av den ära, hon så ofta drömt om, kringstråla hennes namn, och det hoppet var ändå en fröjd för den, som väl ej så alltför mycken glädje ägt i livet.

Stackars Sara! Till och med i ditt fädernesland blev du snart glömd, snarare än du trodde och snarare än dina små täcka „Minnen" bort berättiga dig till; men de hade dock gett dina sista dagar glädje och de voro ju då ej bortkastade!")

III.

Den obestridliga framgång Sara Wacklin 1844 och 1845 haft vid utgivandet av sina hundra minnen måste helt visst hava sporrat henne att fortgå på den litterära banan, och vi kunna gott föreställa oss, att hon några

) Ur kapitlet „Tre som flyttade till Sverige", sid. 88.

veckor efter sitt debutarbets utgivning hade huvudet fullt av nya planer. Närmast låg det till hands att låta en ny serie hågkomster se dagen. Åt någon måste hon hava anförtrott sin avsikt att nedskriiva „Hundrade minnen från södra Finland", eftersom Helsingfors Tidningars redaktion den 11 februari 1846 hört denna rubrik omtalas. Men sannolikt hade författarinnan, beklagligt nog, ej alls hunnit påbörja den nya berättelsesamlingen, ty ibland hennes efterlämnade papper finnes intet utkast, som skulle tyda därpå. Nyss citerade tidning *) meddelade vidare: „Ur tillförlitlig källa äga vi oss bekant att M:lle Wacklin vid sitt frånfälle efterlämnat en novell och sin egen levernesbeskrivning, bestämda att tryckas efter hennes död".

I betraktande av den korta tid, som förflöt mellan utgivandet av de österbottniska minnenas sista del och Sara Wacklins sjukdom och död, är det föga troligt att varken novellen eller biografen blev skriven; i manuskript-samlingen finnas de ej. Skada var det i alla fall att den gamla lärarinnans nyss påbörjade författarbana blev så kort!

Då år 1846 ingick, var det redan skralt med Sara Wacklins hälsotillstånd. Hos henne bodde då den unga målarinnan Edla Gustava Jansson, som föregående sommar från Helsingfors överflyttat till Stockholm, och hon har uppgett, att mamsell Sara ådragit sig en förkylning, som utvecklade sig till lunginflammation. Sara Wacklins dödsfall inträffade *lördagen den 28 januari*

*) I landsortstidningarna i Finland har jag sökt efter uttalanden om Sara Wacklin och hennes bok. I Vasa Tidning för år 1845 N:o 26 intogs berättelsen „Det uppskjutna bröllopet", men förgäves har jag i årgångarna 1845 och 1846 letat efter en anmälan eller en nekrolog. Bladets redaktion tyckes ej haft sinne för Österbottens historiska minnen, utan införde på första sidan historier sådana som „*Gumman i Köln, Banditen på Sicilien, Josefine Bonaparte, Anteckningar om potatis och Något om mask i magen*".

1846 ') i kyrkboken står antecknat, att *gallfeber* varit dödsorsaken.

Originell ända in i det sista, hade Sara Wacklin i sitt den 21 febr. 1845 uppsatta testamente förordnat, att kostnaderna för hennes begravning ej finge överskrida 133 riksdaler banco och 16 skilling. På graven borde resas en liten sten med hennes namn och dödsår samt följande på finska avfattade sentens:

Nyt lepo mulle vaivoista
on valmis rauhan majoissa.

Hvem som ombesörjde Sara Wacklins jordfästning känner jag ej; kanske var det pastor Mellin. Ur Stockholms stads kyrkogårdsnämnds arkiv har jag låtit avskriva:

Graföppnings-sedel N:o 290.

Till Begravningsplatsen utom Norr-Tull remitteras Mam-sell S. E. Wacklin att nedsättas i allmän graf uti 2 kvart. n:o 4. Utföres den 6:te kl: straxt ett på middagen med Stora Wagnen. Stockholm den 4 Febr. 1846

A. F. Schultz

Kyrkovärd i Nicol. Församl.

Av denna sedel framgår alltså, att Sara Wacklin nedlades i *allmän* grav — kassaboken utvisar att grävningen

’) Underrättelsen om Sara Wacklins död spreds i hennes hemland genom korta tidningsnotiser. Den tiden var det ej än brukligt att i långa nekrologer återkalla i minnet vad den döde i livet utträttat. I Morgonbladet för den 9 febr. 1846 heter det kort om gott: „Den svenska tidningen *Dagen* meddelar, att författarinnan till Hundrade minnen från Österbotten, M:lle Sara Wacklin, avlidit i Stockholm", och i Helsingfors Tidningar för den 11 febr. läses följande tomma, cirklade fras:

„Efter den uppmärksamhet författarinnan lyckats vinna är detta dödsfall utan tvivel notabelt för svenska litteraturen. Även M:lle Wacklins personlighet för övrigt var i flere avseenden intressant."

kostade 4 rdr b:co — och icke i en enskild. Det var sålunda fullkomligt resultatlöst, att undertecknad en dag i augusti 1910 begav sig till Stockholms norra begravningsplats och där med tillhjälp av vaktmästaren och hans gravkarta försökte finna rätt på Sara Wacklins sista viloläger. De allmänna gravarna tagas efter 15 à 20 års förlopp åter i anspråk för nya lik; det forna kvarteret N:o 2 hade redan för ett halft sekel tillbaka upplåtits för „bättre folks döda”, nedsatta i inköpta familjegravar.

Om någon minnesvård rests, är ovisst. Skedde det, så har även den för länge sedan borttagits och gått samma väg som andra dess simpla gelikar, d. v. s. sålts på auktion.

Efter att hava nedskrivit dessa rader vågar jag framställa en uppmaning till innevånarna i Uleåborg att på kyrkväggen eller annat lämpligt ställe uppsätta en stentavla, vars inskrift i lämpliga ordalag skulle påminna om den landsflyktiga författarinnan och lärarinnan från Uleåborg.

Sara Wacklins nyss citerade testamente¹⁾ upptog bl. a. följande bestämmelser: Pastor Mellin och hans maka Sofia Gyllenram borde erhålla 2,000 rdr b:co samt Mellins syster lösöreboet förutom föremålen av silver och guld, vilka skulle tillfalla handelsmannen Säves barn i Åbo. Universitetet i Helsingfors erhöll 1,000 rdr, för att räntan på denna stipendiefond årligen skulle utdelas åt en skicklig och väl känd, medellös studerande av norra österbottiska avdelningen.

Efter det att donationen 1848 emottagits, beslöt konsistorium, att räntan på kapitalet, 528 rubel, skulle utdelas på samma grunder, som gällde de publika stipendierna, och att benämningen *Wacklins fond* skulle upptagas. Vid utgången av 1909 utgjorde Wacklins fond 5,375 mark.

¹⁾ Jag antecknar ett rätt lustigt fel, som insmugit sig i dokumentets femte moment och gav anledning till att denna klausul ändrades medels ett tillägg av den 16 jan. 1846. Orden *Pastorskan Lovisa Floh, f. Mellin*, ändrades till *Lovisa Magdalena Fröling i Flo socken*.

Innan jag lämnar frågan om mamsell Saras testamente, vill jag påpeka, att brodern Karl Fredrik, år 1845 betitlad kommissarie, ej där ihågkoms. Sara hade en tid stått på spänd fot med honom. Hon förutsatte ock i testamentet att brodern efter hennes död skulle göra anspråk på ersättning, för att han några år hos sig hållit deras moder. Ett sådant krav vore fullkomligt obefogat, ty Sara hade sänt honom 100 rdr efter att i 37 år ensam ha underhållit modern. Hon, den 87-åriga gamla, överlevde sin dotter; hon dog först den 27 juni 1847 och detta skedde i sonens hem, Lyckegården i Småland.

Detta avsnitt ur Sara Wacklins levnadsteckning vill jag sluta med att anföra ett omdöme³⁾, som synes mig både träffande och uttömmande:

„De mest utmärkande karaktärsdragen hos Sara Wacklin som personlighet voro en ovanlig energi och ihärdighet, en outsläcklig törst efter kunskaper, ett glatt humör, en för det praktiska öppen blick, godhjärtenhet, trofasthet och öppenhet, och såsom motvikt till dessa goda egenskaper: en orolig, efter ombyte jäktande ande, en väl mycket utvecklad originalitet, envishet, häftighet och även något anlag för självrådighet. På henne kunna tillämpas Runebergs ord om Lotta Svärd:

„Något tålte hon skrattas åt, men mera hedras ända.”

IV.

I det föregående har jag upprepade gånger hänvisat till Sara Wacklins efterlämnade papper. Därmed avses 71 st. större och mindre pappersblad, förvarade i Kongl. biblioteket i Stockholm. Dit hava de hamnat, då G. H. Mellins manuskriptsamling år 1876 inköptes. Mellin hade sannolikt varit utredningsman i mamsell Saras sterbhus.

³⁾ Tidskriften *Hemmet och Samhället* 1891.

Samlingen är, så vitt den hänför sig till författarinnan S. E. W—n¹⁾, föga anmärkningsvärd. Den omfattar fragment av ett par smärre berättelser och anekdoter²⁾, kortfattade genealogiska anteckningar³⁾, ett par sidor notiser ur Finlands historia, några brevkoncept och på små lappar diverse skrala diktförsök. De förtjäna ej att tryckas; detta kan däremot ske med ett blad prosaanteckningar.

En dag föll det Sara Wacklin in att uppräknat de människor, dem hon i livet sett och som på henne gjort det djupaste intryck. „Man skall väl — skrev hon — begynna med jordens kungar. Jag såg en gång (1819) Alexander I av Ryssland, och i hans milda drag läste jag: Vore jag på min tron så lycklig som den fattigaste i den glada hop, som nu betraktar mig.

Hos den store Nikolai trodde jag mig finna tanken: Jag ansvarar blott inför Gud för mina gärningar och jag är trygg!

Ludvig Filips vanliga hälsning, som besvarades till folket (?): Herre, förlåt dem, ty de veta icke vad de göra.

Gustav IV Adolf tycktes mena, då han i vagn drogs av borgerskapet: Dra på, eftersom ni begärt er till hästar.⁴⁾

Vid ett möte med Carl Johan trodde jag mig i hans uppsyn läsa orden: Ack, om jag aldrig sett Sverige!

I Köpenhamn såg jag Fredrik VI, omgiven av na-

¹⁾ Dessa bokstäver stå att läsa på omslaget till hennes bok.

²⁾ En dag gjorde Sara en anteckning om en dröm, som tycktes henne särskilt märkvärdig. Det var den 6 augusti 1844 kl. 6 på morgonen. Därom berättar hon: „Det frågtes mig i drömmen var livet börjar och döden slutar samt var döden börjar och livet slutar. Jag förstod ej frågan, utan eftersinnade, till dess att en röst svarade för mig: Livets början slutar döden. — Härvid uppvaknade jag, men den intressanta drömmen sysselsatte mina tankar flere dagar.”

³⁾ Fru Sophie Gahmberg har berättat, att i en gammal gård i Uleåborg, där Sara Wacklin i tiden bott, Wacklinska stamträdet, uppritat av Sara, säges dölja sig under väggtapeten.

⁴⁾ Uttrycket ingår i berättelsen N:o 31 „Det kungliga paret”. Gustav IV Adolf och hans gemål besökte 1802 Uleåborg.

tionalgarnison och folk; han tänkte visst: Här är mig gott att vara!

Sedan de lärda.

Om Tegnér tänkte jag: Kan detta vara Fritjofs store skald?

Jag har sett Fredrika Bremer. Jag har talat med henne. Och då jag i hennes tårfulla öga läste det sköna hjärtats grund, då förstod jag och kände jag rätt allt vad jag läst (lärt) av henne." — — — —

Fredrika Bremer hade förutspått de „Hundrade minnenas" snara omtryckning, men det räckte i verkligheten länge, mer än 40 år! Det var nämligen först år 1887, som den Stockholmska förlagsfirman Looström & C:o i en bok på 384 sidor ånyo publicerade Sara Wacklins berättelser. Den skiljer sig från originalupplagan däri, att illustrationerna utelämnats samt „behövlige ändringar i språkligt hänseende vidtagits". Utgivaren, märket C. B., omtalar Sara Wacklins födelse- och dödsår, men tar fel i sin förmodan att författarinnan i den 50:de berättelsen „Wacklin och Niska" skulle tecknat sin fader. Han dog, såsom redan tidigare omtalats, 1794, medan råd- och handelsmannen Zakarias Efraimsson Wacklin, f. 1772, avled 1822.

Några år innan den andra svenska upplagan såg dagen i Stockholm, översatte J. Aulén i Åbo boken till finska och den utkom 1872—76 på G. W. Edlunds förlag under rubriken *Satainen Muistelmia Pohjanmaalta* (3 häften, s:a 4 mk). Denna första översättning var dock i språkligt avseende föga lyckad, och boken hade betydligt förlorat såväl genom uteslutningar av vissa kulturhistoriska partier som även genom översättarens besynnerliga tillägg och förklaringar. Denna finska upplaga hade emellertid väckt Yrjö Koskinens intresse för Sara Wacklin, och i Kirjallinen Kuukauslehti för 1877 (sid. 31—34) införde han hennes levnadsteckning. Denna avslöt han med en uppmaning ställd till de personer, som hade något att med-

delar om mamsell Sara, att vända sig till honom. Bland dem, som det gjorde, var ock den senare av flera finska historieforskare värderade vännen och rådgivaren amanuensen E. W. Bergman i svenska riksarkivet. Det var förmodligen han, som delgav Y. K. uppgiften om att bland G. H. Mellins i Kongl. biblioteket förvarade papper ingingo „Koncept till brev och uppsatser av Sara Wacklin". Koskinen blev dock ej själv i tillfälle att genomgå denna samling, men i Kirjallinen Kuukauslehti för 1878 (sid. 13—16) införde han diverse kompletterande uppgifter till sin första artikel. Med ledning av det av Y. K. samlade biografiska materialet publicerades i Suomen Kuvalehti 1880 (sid. 229—231) en kortare minnesruna över författarinnan, och därtill fogades ett illa lyckat träsnitt efter Edla Janssons tavla. I kalendern Excelsior, utgiven 1888 (G. W. Edlunds förlag), skrev Aia Ehrnrooth (sid. 5—11) en varmt hållen teckning av „Tant Sase", hon som uttalat sig om kvinnans ställning i samhället långt tidigare, än den moderna kvinnorörelsen tagit sin början.

En ny finsk upplaga av „Satanen muistelmia Pohjanmaalta", suomentanut Helmi Setälä, utgavs 1898 i Helsingfors på Otavas förlag, och framför berättelserna ställdes en 34 sidor lång och väl skriven levnadsteckning över S. W., författad av doktor A. H. Snellman. Hans uppsats kunde bliva så lång och intressant tack vare den omständigheten, att han i Stockholm tillgodogjort sig huvudinnehållet i mamsell Saras papper.

Följande år (1899) införde undertecknad i 42:dra häftet av Svenska folkskolans vänners skriftserie 14 stycken (56 sidor) av de hundra minnena, och doktor Arvid Hultin publicerade i Tor Carpelans Biografiska handbok Sara Wacklins biografi (1 ½ spalt); den stöder sig på Snellmans nyssnämnda uppsats.

I bokhandeln har andra svenska upplagan av Saras bok redan länge varit utsåld (liksom Otavas finska upplaga i detta nu är det), men ingen förläggare i Finland

kom på den idén, att för unders skull *en* gång trycka „Hundra minnen från Österbotten” i författarinnans hemland. Förlagsfirman J. Looström & Komp. fann sig därför 1910 föranlåten att i sitt Kronbibliotek (häft. 11 och 12) intaga en *tredje* upplaga av de gamla, men fortfarande populära berättelserna. „De äro — heter det i företalet — tecknade på ett fint kvinnligt sätt, ofta kvickt och elegant, och man skall gärna förlåta författarinnan denna patos och sentimentalitet, som här och där framskymta — ty så var tidens smak, och hon var ett barn av sin tid, hon liksom August Blanche, med vilkens berättelser dessa „Minnen” ej sakna släktttycke.”

Härmed är allt det väsentliga anfört om mamsell Sara och hennes verk.

Återstår sist att tillfoga några ord om de tvenne oljemålningar, vilka här reproducerade giva oss en ganska god föreställning om Sara Elisabet Wacklins utseende på äldre dagar. Det tidigare utförda av dem (storlek 65 X 55 cm) målades i Helsingfors av den svenska artisten Johan Erik Lindh (f. 1793, d. 1865), vars namnteckning i rött tydligt framträder på originalet. Vi kunna fixera tiden för tavlans tillkomst till förra hälften av år 1843, ty på baksidan har Sara Wacklin, avslutande en serie biografiska anteckningar ur sitt liv, skrivit: „Reser nu 1843 i augusti till Stockholm”. Av originalbildens färger framgår att den respektabla raka damen är iförd en brun klänning och bär kring halsen en gyllene ked. Boken i rött band är signerad med årtalet 1840.

Tavlans öden de första 50 åren äro icke närmare kända. År 1893 skänktes den till Finska konstföreningen av fröken Aurora Ekelund i Borgå, och tjuugu år senare vart den deponerad i Historiska museet i Helsingfors, där den fortfarande befinner sig.

En medverkande faktor vid det andra porträttets tillkomst var samme Lindh. Då han sommaren 1845 överreste till Stockholm, åtföljdes han av sin elev Edla Gustava

J. E. LINDH

EDLA JANSSON

SARA ELISABET WACKLIN
EFTER PORTRÄTT AV

Jansson. Den 28-åriga borgardottern från Helsingfors tog för någon tid sin bostad hos Sara Wacklin. Kanske kände hon den icke så litet omtalade lärarinnan från sin hemstad eller förmedlade Lindh bekantskapen. Hon målade i januari 1846 sin värdinnas bild, men denna utföll så pass svag, att målarinnan med fullt skäl betecknat den som ett *utkast*. Mamsell Sara (grå ögon, kastanjebrunt hår), iförd svart klänning, sitter invid ett bord, som upp- bär en glasretort över en brinnande spritlampa. Detta originella påhitt av Sara skulle väl för eftervärlden på- minna om att hon velat stå vetenskap och forskning nära. Tavlan (46X36 cm) skänktes av fru Blommér¹⁾ år 1868 till konstföreningen och intager nu en obemärkt plats i en skum vrå av direktionsrummet.

Slutligt må här antecknas, att B. Schöldström omtalar, det i Röhliska samlingen i Kongl. biblioteket skulle ingå en blyertsteckning, föreställande Sara Wacklin. „Den visar — säger han — en barsk och resolut käring, men med ett fint drag av humor kring läpparna”.

Då undertecknad i juni 1910 sporde efter teckningen, gavs till svar, att samlingens katalog ej upptog namnet på författarinnan till „Hundrade minnen från Österbotten”.

¹⁾ Mamsell Jansson hade år 1852 i Rom ingått äktenskap med sin f. d. lärare från studietiden i Stockholm 1845—1846 historiemålaren N. J. Blommér, och efter hans tidiga död 1853 återvände hon till Helsingfors utan att vidare sysselsätta sig med måleri.